

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:4, Issue:23
sssjournal.com

pp.4427-4438
ISSN:2587-1587

2018
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 02/08/2018 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 13/10/2018
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 14.10.2018

EROL GÜNGÖR'E GÖRE BATI KARŞISINDA İSLAM DÜNYASI VE ORTADOĞU ÜLKELERİ¹

ACCORDING TO EROL GÜNGÖR THE ISLAMIC WORLD AND THE MIDDLE EAST COUNTRIES AGAINST THE WEST

Doç. Dr. Neşide YILDIRIM

Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Sakarya/TÜRKİYE

Article Type : Review Article / İnceleme Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.890>

Reference : Yıldırım, N. (2018). "Erol Güngör'e Göre Batı Karşısında İslam Dünyası Ve Ortadoğu Ülkeleri", International Social Sciences Studies Journal, 4(23): 4427-4438.

ÖZ

20. yüzyılın önemli Türk fikir insanı, entelektüel ve aydınlarından birisi olan Erol Güngör kısa süren ömrüne rağmen geride her biri ayrı öneme sahip çok önemli eserler bırakmıştır. Bunlardan birisi de "İslamın Bugünkü Meseleleri" adlı çalışmasıdır. İlk baskısı 1981 yılında yapılan bu eserde, İslam dünyasının ilmi ve siyasi yapısını, kültürel gelişmesini ve içinde bulunduğu sosyal durumunu bir yandan tarihi inceleme metodunu, diğer yandan İslam dünyasının 20. yüzyıldaki ilmi ve sosyal seviyesindeki verileri kullanarak ve onları inceleyerek tahlil etmiştir. Tahlilleri günümüze ışık tutacak niteliktedir ve diğer eserleri gibi, bu çalışması da güncelliğini ve önemini muhafaza etmektedir. Çağımıza hâkim olan Batı dünyası ve onun temsil ettiği medeniyet karşısında İslam Dünyası ve ağırlıklı olarak Ortadoğu ülkeleri gelenekçi topluluklar arasında yer alırken giderek Batı modeli anlayışında gelişme göstermiştir. Bütün gelenekçi toplumlar gibi İslam ülkelerinde de Batı modeline nasıl geçileceği konusu uzun süre tartışılmıştır. Güngör'e göre İslam'ın temellerine dönme hareketi milli sınırları aşmıştır. Bu hareket çok merkezli olarak gelişmiştir ve öyle devam etmektedir. Batılıların ve Ortadoğu'daki bazı çevrelerin yanlış teşhislerinden dolayı yeni bir olay gibi görünse de aslında köklerine dönme hareketidir ve öylece gelişme gösterme eğilimindedir.

Çalışmamız Güngör'ün söz konusu eserinin ışığında İslam dünyası, özelde Ortadoğu'nun durumunu, tarihi süreç ve günümüz olaylarını sosyal yönden tahlil etmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Erol Güngör, Batı, İslam Dünyası, Ortadoğu Ülkeleri.

ABSTRACT

Erol Güngör, one of the important Turkish intellectuals of the twentieth century, left behind important works with separate prescriptions, despite his short life span. One of them is the work of "Today's Issues of Islam". His first work, published in 1981, shows the scientific and political structure of the Islamic world, its cultural development and its social situation. On the one hand, he examines them using the method of historical investigation as analyzed by Ibn Haldun and on the other hand using the information in the Islamic world at the scientific and social level of the twentieth century. His essays are shedding light on day-to-day and, like other works, this work is also updated and important. While the Islamic world and the Middle East countries were among the traditionalist societies in the face of the Western world that dominated our age and the civilization it represents, it has gradually developed in the understanding of the Western model. As in all traditionalist societies, the issue of how to move to the Western model in Islamic countries was discussed for a long time. According to Güngör, the movement to return to the foundations of Islam exceeded national borders. This movement has developed as a multi-centered and been continuing so on. Although it may seem like a new event due to misunderstandings of Westerners and some circles in the Middle East, it is actually a movement to return to its roots, and it tends to show improvement so.

This essay aims to analyze the Islamic world in particular the situation of the Middle East, historical process and present events from the social side in the light of Güngör's work.

Key words: Erol Güngör, West, Islamic World, Middle East Countries

¹ 4-6 Mayıs 2018 tarihinde Şanlıurfa'da düzenlenen I. Uluslararası GAP Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısında İslâm'ı ve milliyetçiliği yeniden ele alıp değerlendirenler arasında önemli yeri bulunan Güngör², bir yandan Ziya Gökalp ve Mehmet İzzet'le başlayıp Mümtaz Turhan'la devam eden Türk sosyoloji ekolünün bir halkasını teşkil ederken diğer taraftan İslâm'ın ve milliyetçiliğin ilgiyle takip edilen bir yorumcusu olmuştur (Güngör, 1996: 305-307).

Farklı tahliller olmakla birlikte kabataslak olarak toplumları modern ve gelenekçi³ toplumlar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Güngör de tahlilini bu şekilde yapmıştır. Bu bağlamda, çağımıza hâkim olan Batı dünyası ve onun temsil ettiği medeniyet karşısında İslam Dünyası ve ağırlıklı olarak Ortadoğu ülkeleri gelenekçi topluluklar arasında yer alırken 19. yüzyılın sonundan itibaren Batı modeli tarzında gelişme göstermişlerdir. Birçok gelenekçi toplumlar gibi İslam ülkelerinde de Batı modeline nasıl geçileceği konusu uzun süre tartışılmıştır. Eserin yazıldığı ve ilk olarak yayımlandığı yılın üzerinden 2018 itibarıyla 37 yıl geçmesine rağmen bu tartışma hala sürmektedir. Varlığın her türlü imkânını araştıran ve onunla teknoloji üreten insan, günümüzde bilginin kuvvet ve gücünü bütün çıplaklığıyla ortaya koymuştur. Bugün cep telefonu ile dünyanın en uzak noktasındaki kişilerle görüntülü konuşabilme, istenilen kütüphaneye girip oradaki eserleri inceleyebilme, bankadaki işlemleri birkaç tuşla gerçekleştirebilme, uzaya insan gönderip keşif yapabilme/yaptırabilme durumuna ulaşılmıştır. Uçak, araba, ev aletleri, bilgisayar vb. teknolojileri üretilip, internet aracılığıyla her türlü bilgi insanın önüne konabiliyor. Şüphesiz ki bu, akıl ve düşünce gücüyle olmaktadır. Yeryüzünde hiçbir güç, Yaratıcı tarafından insana verilmiş akıl ve düşünce gücü kadar etkili değildir. Bu güç, Yaratıcı tarafından bilgi elde etmek ve teknoloji üretmekle donatılmış ve bu özelliğe sahip kılınmıştır. Bu açıdan İslam'ın doğduğu ve hâkim olmaya başladığı miladi 6-7. asırdan itibaren aklın kullanımı, özgür düşünce, bilgi ve bilim övülmüş ve insanların bunlarla uğraşması gerektiğine işaret edilmiştir.

Bazı kaynaklarda işaret edildiği (Keklik, 1978: 87-100; Yıldırım, 2011: 92-99) ve Güngör'ün de üzerinde durduğu gibi İslam dünyası yukarıda belirtilen yıllardan itibaren, kesintilerle birlikte Rönesans'a kadar insanlığın ortaya koyduğu mevcut bilim, düşünce ve felsefe mirasını da kullanarak akıl ve düşünce gücüyle "İslam Medeniyeti" gibi muhteşem bir yapının kurucusu olmuştur. Bu medeniyet kendi bütünlüğü içinde Doğu ve Mağrip (Endülüs) olmak üzere iki büyük kola ayrılmıştır. Doğu kolu, Mısır'dan Orta Asya Türk dünyasına, Anadolu coğrafyasına kadar uzanan çok geniş bir alanı kaplar. Endülüs'e göre çok daha çeşitli ve verimli olmuştur. Endülüs (Batı, bugünkü İspanya) kolu ise, orta çağ dönemi Hristiyanlarının daha çok dikkatini çekmiş ve Batılılar tarafından yazılan eserlerde özel bir yer tutmuştur. Ancak İslam dünyasındaki fikri oluşum ve gelişimde Mağrip kolunun Doğu kolu kadar büyük tesiri olamamıştır. İşte bu muhteşem medeniyetin ortaya koyduğu miras Batı'yı etkilemiş ve gelişmesine katkı yapmıştır. İslam dünyası ise Güngör (2000: 30-34)'ün de işaret ettiği gibi bir yandan dış, diğer yandan iç etkilerle meydana getirdiği o muhteşem medeniyetin, ilmi ve felsefi gelişimini kaybetmiş, tekrara düşmüş, geleneğe sarılarak nakilcilikle ve gereksiz tartışmalarla zamanını geçirmiştir. Bu anlamda Güngör iki örneğe işaret etmiştir. **Birincisi** Medreselerdeki rasyonel zihniyetin ilimden skolastisizme doğru bir gerileme göstermiş olmasıdır. Fatih 15. yüzyılda Uluğ Bey'in talebelerini İstanbul'a getirterek astronomi araştırmaları yaptırırken, Batı'da da 17. yüzyılda gök mekaniğinde inkılap yapılırken bizde ise son rasathanenin yıktırılarak astronomiyi *muvakkitlik* hizmeti derecesine düşürmesini örnek vermiştir. **İkincisi** ise Fatih zamanında Hocazade ile Hatipzade arasındaki "tehafüt" (tutarsızlık)⁴ münakaşasının felsefi düşüncenin sonunu getirmiş olmasıdır. Bununla düşüncenin, düşünerek bilgi, felsefe ve ilim üretmenin sonlandırıldığını ifade eder. Bu iki örneğe ilaveten

²Erol Güngör, (1938-1983) yılları arasında yaşamış sosyal psikolog, fikir adamı ve yazardır. Kırşehir'de doğdu. Ortaokul sıralarında eski yazıyı öğrendi. Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya Ülken gibi fikir adamlarının kitaplarını okuyarak ilk yazısını bu yıllarda mahalli bir gazetede takma adla yayımladı. Mümtaz Turhan'ın teşvikiyle Hukuk Fakültesi'nden ayrılarak Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne geçti. Öğrenciliği sırasında kendi fakültesinde memurluğa başladı, Fransızca ve İngilizce öğrendi. Misafir Profesör Hains'in laboratuvar asistanlığını yaptı ve derslerini Türkçe'ye çevirdi. 1966'da Golorado Üniversitesi'nden sosyal psikolog Kenneth Hammond'un daveti üzerine Amerika'ya gitti. Üniversitede verdiği dersler ve ilmi yayınları ile Türkiye'de sosyal psikoloji dalını önemli bir alan haline getirdi. 1978'de, genel değerler sistemiyle ahlâki değerler arasındaki ilişkileri sosyo-psikolojik açıdan incelediği teziyle sosyal psikoloji profesörü oldu. 1982 yılında Selçuk Üniversitesi'ne rektör tayin edildi. Bu görevi sırasında 24 Nisan 1983'te İstanbul'da vefat etti (Güngör, 1996: 305-307).

³Birinci grupta yer alanlar aklını, zekâsını ve düşüncesini kullananlardır. Bunlar; akıl gücünün farkında olarak bu güçlerini kullandıkları için, dünya arenasında her zaman ön safta yer alırlar. İkinci grupta yer alanlar ise, akıl gücünün farkında değillerdir. Dolayısıyla aklını, zekâsını ve düşüncesini yeterli derecede kullanmazlar ve akıl gücünün meydana getirdiği imkândan yararlanamazlar. Bu sebeple ikinci grupta yer alan insan ve toplumlar, her çağda birinci gruptakilere bağlı kalmışlardır. Bugün de durum böyledir.

⁴Gazzali'nin (1058-1111) Tehafüt el Felesife (Filozofların Tutarsızlığı) adlı eseri üzerinde uzun süre tartışmalar yapılmıştır. Onun bu eseriyle İslam dünyasındaki fikri gelişmenin durgunluğa dönmesine yol açtığı şeklinde iddialar vardır. Çünkü bu eser orta çağda yazılmış ve etkili olmuş en dikkate değer eserlerden birisidir. Sadece Müslümanlar değil, kendinden sonra gelen Doğulu ve Batılı pek çok düşünürü etkilemiştir. İslam dünyasındaki meşailiğin (Farabi-İbn Sina geleneği) ve daha sonra da felsefe hareketinin yıkılmasına sebep olmuştur. Özellikle düşünme ve düşüncenin gelişmesiyle ortaya çıkan felsefe ve ilmi gelişmeye karşı tavırlı olanlar her zaman Gazzali'nin filozoflara yönelttiği ağır eleştirileri dayanak noktası yapmışlardır. Günümüzde dahi felsefeye karşı önyargılı olanlar çoğu defa onun ağır eleştirilerini tekrarlamaktan öteye geçememişlerdir (Bkz. Karlığa, 1981).

ilmi gelişmeye engel olan önemli bir iç değişme olarak da yöneticilerin adaletten ayrılması, lüks yaşam tarzı gibi olumsuzlukları benimsemesine işaret eder. İslam medeniyetinin yıkılmasına yol açan dış etkiyi ise Moğol istilası ve uzun süren Haçlı Seferlerini gösterir.

Güngör Orta Doğu ülkelerinin, ağırlıklı olarak İslam dünyasının, modernleşme yolunda değişik bir planda düşünmeye başlamış olduğunu belirtir ve bunu uyanış hareketi olarak değerlendirir. Bu uyanışı; İslam dünyası veya genelde Ortadoğu veya bazı Avrasya ülkelerinde (mesela Türkiye, İran, Pakistan, Orta Asya Ülkeleri gibi) Batı tesiriyle yerleştirilmeye çalışılan siyasi, iktisadi ve sosyal sistemlerin, yani İslam'ın adalet anlayışına alternatif gösterilen ideolojilerin iflasla neticelenmesine bağlamaktadır. İslam ülkelerinin temellerine dönmeye çalıştığını ve bu durumun milli sınırları aşmış olduğunun üzerinde durur. Ona göre harekete geçme tek bir ülkeyle sınırlı değildir; bu hareket çok merkezlidir ve öyle devam etmektedir. Hareketi devamlılığa sahip olarak düşünmüştür. Batılıların ve Ortadoğu'daki bazı çevrelerin yanlış teşhislerin sonucu yeni bir olay gibi görünse de aslında bu, köklerine dönme hareketidir ve öyle gelişme gösterme eğilimindedir. *Bu, temelde İslami hayat tarzıyla birlikte; adalet, doğruluk, dürüstlük, hak ve hukuka saygı, ilme ve düşünceye önem verme ona dönme hareketidir.*

Çalışma, Güngör'ün "İslamın Bugünkü Meseleleri" adlı eserindeki düşünceleri ışığında; genelde İslam dünyası özelde Ortadoğu ülkelerinin durumunun incelenmesi ve yorumlanması şeklinde sürdürülmüştür. Söz konusu eserin 2000 yılındaki 13. baskısı dikkate alınmış ve alıntılar buradan yapılmıştır.

2. ORTA DOĞU (İSLAM) VE BATILI ÜLKELER

Ortadoğu ülkeleri uzun yıllar başta Amerika, Avrupa ve Rusya karşısında hem bilim ve teknoloji bakımından hem de yönetim sistemleri bakımından sıkıntılı olmuştur ve bu durum henüz aşılamamıştır. Kendi iç sistemlerinde yenilikler yapabilmek için, özellikle yönetim sisteminde daha çok taklide yönelen bir anlayışı benimsemişlerdir. Fakat Güngör'e göre bu çözüm getirmemiştir. İki sebepten kaynaklanmıştır; **birincisi** batıdan iktibas edilen yönetim anlayışının kendi değerleriyle çatışması neticesinde bütünüyle uygulanamaması, **ikincisi** ise Ortadoğu ülkelerinin eğitim bakımından oldukça zayıf olması ve bu zayıflığın iç ve dış sebeplerle günümüzde de devam ediyor olmasıdır. Batıdan iktibas edilen yönetim biçimleri daha çok istikrarsızlık ve adaletsizlik getirmiştir. Yönetimlerinde uzun süren ciddi sıkıntılar sonucunda İslam ülkeleri kendi asıl köklerine dönebilme ve bu yönüyle alternatif olabilme anlayışına doğru yönelmişlerdir. Şu anda bunun en tipik örneği İran'dır. İran, 1980 yılından bu yana kanlı müdahale ile "İran İslam Cumhuriyeti" devletini kurmuş ve kendi köklerine dönebilme çabasını gösterebilmiştir. Güngör daha 1980'li yıllarda günümüzde Batı ile karşılaşma artık onun modelini iktibas veya taklit değil, kültür alışverişi şekline dönüşmüştür derken kast ettiği şey budur. Ortadoğu ülkeleri Batılı ittifak sistemlerinden veya ikili ittifaklardan daha çok kendi aralarında yeni sistemler, yeni oluşumlar kurma peşindedirler; milletlerarası platformlarda İslam bloğu, Ortadoğu veya Avrasya bloğu şeklinde hareket etme kabiliyetine sahip olmaya çalışmaktadırlar. Şimdiye kadar Batılı modellerine karşı itiraz edemeyen, gizli veya açık meydana getirdikleri ayrılıkları kendi ideolojik yapısına ve ülke olarak günlük menfaatine uygun olduğunu söyleyerek benliğini, gücünü ve sınırlarını korumaya çalışan Ortadoğu ülkeleri ve özelde Müslüman toplumlar, bugün kendi sistemlerinin Batılı olanlara kıyasla daha üstün olduğunu iddia edebiliyorlar. Güngör (2000: 17) İslam dünyasındaki bu silkinmenin sadece Müslümanların sübjektif bir durum değerlendirmesinden ibaret olmadığını, bu gelişmenin belki onlardan daha ziyade Batı dünyası tarafından dikkat ve hassasiyetle takip edildiğini, Ortadoğu ve İslam ülkelerinin kendi potansiyellerinin farkına vardığını ve kendilerini değiştirme ihtiyacı duyarak Batı karşısında daha etkili bir duruma getirdiğini belirtmektedir.

3. İSLAM MEDENİYETİ

Öncelikle İslam medeniyeti denilen muhteşem hadisenin temelinde ve her safhasında İslamiyet'in bulunduğu muhakkaktır. En büyük varlık sahalarından biri ilim ve felsefedir. Bu sahada İslam öncesi dönemlere ait Grek eserlerinin Arapçaya tercümelerini Yahudi ve Süryani tercümanlar yapmışlardır (miladi 720 civarı, bkz. Keklik, 1978: 270-271; Yıldırım, 2011: 93-94). Bundan dolayı İslam medeniyetinin İslam'a ait olmadığını belirtenlere karşı Güngör (2000: 33) itiraz eder. Astronomi, matematik, felsefe gibi sahalarda, tıpta Müslümanların Müslüman olmayan azınlıklar vasıtasıyla eski kaynakları öğrendiklerini, meşhur tercüme hareketlerinin başında gayrimüslimlerin (Müslüman olmayanların) bulunduğunu biliyoruz. Fakat bunlar İslam medeniyetinin orijinalliğine gölge düşüremez. Söz konusu gayrimüslim mütercimler, o dönemde yaşamayan medeniyetin eserlerini muhafaza ediyorlardı ve bu eserler yüzlerce yıl onların elinde hiçbir kültür ve medeniyet canlılığı yaratamamıştı. Ona göre o kaynakların kullanılması, değerlendirilmesi ve onların aşılması ancak İslamiyet sayesinde mümkün olmuştur. İslam dünyası; fikir hareketleri kelâm, tasavvuf ve ilmi gelişmelerle ilkçağdaki felsefi ve ilmi gelişmelerden etkilenmekle birlikte İslamiyet'in

getirdiği özgürlükçü fikir ve düşünce akımından da etkilenecek kendi iç yapısına uygun akımları geliştirmiş, ilmi gelişmeye yeni ve orijinal katılımlar sağlayarak İslam Medeniyeti denilen yeni ve muhteşem bir oluşumun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu medeniyet Grek, özellikle Helenistik⁵ düşünce döneminden etkilendiği gibi, Batı dünyası da Türk İslam dünyasının geliştirmiş olduğu düşünce geleneğinden etkilenmiştir.

İslâm dünyasında ilmi-felsefi düşüncenin başlayıp gelişmesi iç ve dış birçok sebebin yanında, özellikle Grek (Antik Yunan) filozoflarının eserlerinin bilhassa Süryanice ve Grekçeden Arapçaya yapılan ilk çevirileriyle aynı zamanlara rastlar. Bu dönem İslâm tarihinde Abbasî hilâfetinin (750-1258) kuruluş sıralarıdır. İslâm dünyasında önemli yer tutan Yunan düşüncesinin etkisi doğrudan olmayıp, Helenistik felsefe yani, İskenderiye (Mısır) yoluyla olmuştur. Milâdî 6. yüzyılın başlarında dağılan Atina okullarındaki düşünürlerden bazıları İskenderiye'ye, bir kısmı da Suriye'deki merkezlere gitmiştir. Buralarda Platon (İlahi Eflatun, M.Ö. 427-347 ve Aristo (M.Ö. 384-322)'yu açıklayarak bir düşünce (felsefe) oluşturmuşlardır. Sözü edilen merkezlerde Yunanca yazılan eserler sonradan Süryanice ve Arapçaya çevriliyordu. İşte İslâm dünyasında daha sonra Arapçaya intikal ettirilen ve İslam Medeniyetinin kuruluşunda tesiri olan çalışmalar ilk planda bunlardı.

4. İSLAM MEDENİYETİNİ YIKAN/UYUTAN VE UYANDIRAN SEBEPLER

Uyanıklık ve uyumayı çeşitli sebeplere dayandırarak anlatan Güngör'ün işaret ettiği gibi İslam dünyasının yakın zamana kadar derin uykuda olduğunu kabul etmek mümkündür. Uyanıklık hakkında olduğu gibi eski uyku hali hakkında da çok değişik görüşlerin olduğunu söyler. “Uyanışı teşvik edenler, haklı olarak, geçmiş devirlerin kusurlarını ortaya koyarak onlar üzerinde yapılan bir tahlilden hareket ediyorlar. Elbette, uyanıştan bahsedenlerin uyku hakkında bir fikirleri olması, böylece iki hali birbirinden ayırt etmeleri gerekir” diyor (2000: 29). En popüler görüş İslam tarihiyle ilgili olandır. Kitabında önce uyanıklığı ele almış sonra da uyku halini tahlil etmiştir. Bir sıra oluşturması açısından önce medeniyetin yıkılmasına yol açan olayları inceleyip “uyuma”yı tahlil ettikten sonra “uyanıklık” halini ele almayı uygun bulduk. Uyanıklık, uyumadan sonra meydana gelmiş olmalıdır. Başka bir ifadeyle çok değişik olaylardan sonra bunların ortaya çıkmış olması gerekir. “Uyku” ve “uyanıklık” hallerini tahlil ederken İslam medeniyetinin yıkılışını dış zorlamalara, savaşlara bağlamaktadır.

4.1. İslam Medeniyetini Yıkan/Uyutan Sebepler

Güngör bu konuyu “Uyku İle Uyanıklık Arasında” başlığıyla tahlil etmiştir (2000: 29-45). Tahlilini tarihi realitelerle sürdürmüş, iç ve dış etkenlere/sebeplere dayandırarak anlatmıştır. Dış etken olarak Haçlı seferleri (1096-1272) ve Moğol İstilasası (1206-1337)'ni işaret etmiştir. Moğol İstilasası, sadece yeni yerleri almakla kalmamış, aldığı yerleri yakıp yıkarken İslam dünyasında meydana getirilen insanlık sermayesini (yazılı eserleri, düşünce birikimini) de yok etmiştir. İç sebep olarak **birincisi** Müslümanların dinden uzaklaşması (ayrılması); **ikincisi** Müslümanlar arasında dindarlık konusunda sonu gelmez gereksiz ve sübjektif tartışmalar ve **üçüncü** de medrese tekke-sufilik tartışmasını göstermiştir. Dış ve iç sebepleri ayrı ayrı tahlil etmiştir.

4.1.1. Dış Sebepler

Önce **dış sebepleri** tahlil etmiştir. İslam dünyasının gerilemesine, onun deyimiyile bir ölçüde uzun süre uyumasına yol açan **dış sebeplerin** başında iki tarihi olay gelmektedir; **Haçlı Seferleri ve Moğol İstilasası**. İki tarihi olay (savaş) İslam Medeniyetinin yıkılmasında önemli etkindir. Güngör (2000: 30)'e göre İslamiyet peygamber ve ilk halife zamanında özellikle manevi kıymet sistemi olarak büyük bir gelişme ve yayılma göstermiştir. Emevi (662-750) ve Abbasi İmparatorlukları (750-1258) döneminde daha çok siyasi ve dünyevi kudrete önem verilmiş, bu arada ilim ve sanatta büyük ilerlemeler göstererek dünyaya örnek İslam Medeniyetini kurmuşlardır. Haçlı Seferleri ve Moğol İstilasası, İslam dünyasını derin bir şekilde sarsmıştır. Türklerin hâkimiyet devri, çöküşü engelleyerek siyasi varlığı korumuş, fakat 16. yüzyıldan itibaren İslam dünyası, her sahada duraklama ve ardından gerileme dönemine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla da tam bir esaret devri başlamıştır. İşte II. dünya savaşından beri ortaya çıkan gelişmeler bu maddi ve manevi esaretten sıyrılma hareketini temsil etmektedir; son yıllarda ise İslam dünyasının diğer güçlerin karşısına bağımsız bir kuvvet kimliği ile çıkma çabasıdır. Güngör, bu görüşü ana hatlarıyla doğru

⁵ Helenistik Dönem (Helenizm): Doğu Akdeniz ve Orta Doğu medeniyet tarihinde, Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılında ölümüyle Romalıların Mısır'ı ele geçirdiği tarih olan M.Ö. 30 yılları arasındaki dönemi ifade eder. Yunan Medeniyetinin egemen olduğu, Öklid (matematik), Polybios (tarih), Poseidonios (coğrafya) Aristarkhos (gök bilim), Dionysios (dil bilim) gibi pek çok bilim adamının yetiştiği bir dönemdir. Kütüphanesiyle ünlü İskenderiye şehri, yazarların ve bilginlerin toplandığı önemli bir şehir olmuştur. Assos, Bergama, Magnesia, Efes (Selçuk), Tralleis (Aydın), Miletos ve Didyma gibi merkezler öne çıkmış ve bu bölgelerde meydana getirilen mimarlık eserleri büyük ölçüde Roma sanatını etkilemiştir.

sayıyor olmakla birlikte bunun da tahlil edilmesi gerektiğine işaret eder: İslam medeniyetinin bu sonuca ulaşmasını sadece dış sebebe dayandırmanın yanında bunun iç sebeplerinin de olabileceğini vurgular (2000: 30).

4.1.2. İç sebepler

İç sebepleri üç başlık altında ele almış ve tahlil etmiştir.

Müslümanların Dinden Uzaklaşması (Dinden Ayrılma) Meselesi: İç sebeplerin başında İslam'dan ayrılmının geldiğini belirterek “eğer geçmiş devirlerde mesuliyet mevkiinde bulunanlar (yöneticiler) İslam’ın emir ve nehiyelerine (yasaklarına) tam uysalardı kötü neticelerle karşılaşmazdı” diyor (2000: 30). Ona göre, İslamiyet birlik ve kardeşliği emrettiği halde Müslümanlar birbirleriyle ihtilafa düşmüşlerdir; İslamiyet ilmi teşvik ettiği halde Müslümanlar cehalet içinde kalmışlardır; İslamiyet adaleti emrettiği halde Müslümanlar birbirlerine zulüm ve düşmanlık etmişlerdir; İslamiyet sadeliği ve kanaatkârlığı emrettiği halde Müslümanlar lüks ve israfa meyletmişlerdir. Bu anlayışın mantıki bir neticesi, gerileme devirlerinde idareci tabakanın veya genellikle Müslüman cemaatinin dinden uzaklaşmış olmalarını kabul etmektir. Güngör bunu önemli bir iç sebep olarak gördüğü için birinci sıraya koymuştur. Aslında ilimden uzaklaşarak zevke ve saltanat hayatına dönme, hemen bütün dönemlerde mevcut sistemin yıkılmasına yol açabilmektedir.

Gereksiz, Sübjektif Tartışmalar Meselesi: İç sebep olarak İslam dünyasındaki sonu gelmez sübjektif tartışmaları da dikkate alır. Bunları çok gereksiz görür. Ona göre dindarlığın, dine bağlılığın ne anlama geldiği konusundaki tartışmalar, İslam dünyasını içinden çıkılmaz sübjektif tartışmaların içerisine çekmiştir. Eğer neyin dinden uzaklaşma, neyin dine sınımsız sarılma manasına geldiği hakkında kesin ölçülerimiz olsaydı bu anlayışı kolayca soruşturabilirdik. Mesela diyebilirdik ki, II. Bayezid (8. Osmanlı Padişahı) oğlu Selim’den (9. Osmanlı Padişahı, Osmanlı Sultanları içerisinde ilk Halife ve 88. İslam halifesi) daha dindar, yine I. Ahmed (15. Osmanlı Padişahı, 94. İslam halifesi), IV. Murad’dan (17. Osmanlı padişahı, 96. İslam halifesi) daha dindardı gibi. Eserinde, aslında III. Selim’den (28. Osmanlı Padişahı, 107. İslam Halifesi) itibaren gelen devlet büyüklerinin daha öncekilerden az Müslüman olduklarının söylenemeyeceğini belirtir (2000: 30-31).

Güngör’ün işaret etmek istediği husus; elimizde, kimin dindar, kimin dindar olmadığını ölçebilecek bir “Müslüman ölçermetik” aletin bulunmadığıdır. Ona göre, siyasi ve sosyal gerilemeyi dinden uzaklaşmanın sonucu sayanlar, din denince daha çok kendi kafalarındaki “ilerleme” faktörlerini düşünmektedirler. Böylece mesela bütün ibadetlerini yapmak, adaleti yerine getirmek, Allah korkusuyla hareket etmek dindarlık manasına geldiği gibi, teknolojik yenilikleri takip etmek de dindarlığın bir gereği sayılmıştır. Zannederiz bu noktada bir mantık kusuru, bir totoloji karşımıza çıkıyor (2000: 31).

Dolayısıyla Güngör’e göre buradan çıkan sonuç şudur: İnsanların dine bağlanmaktan ne anladıkları, zaman ve şartlara göre değişmektedir. Ama dinin esası değişmez, onun esasını teşkil eden kaynaklar, insanların özel yorumlarından bağımsız olarak hiçbir değişmeye uğramaksızın durur. Din değişmediği halde, insanları değiştiren, her devrin insanına başka türlü etki eden, dolayısıyla insanların şahıslarına değil, onların zamanlarına bağlı bulunan birtakım faktörlerden bahsetmek gerekir. O halde insanları değiştiren sebepler nelerdir. İşte Güngör insanları zamana bağlı olarak değiştiren bu faktörlerin üzerinde durmuştur.

Ona göre din anlayışının ne olması gerektiği hakkında sonu gelmez kişisel tartışmalara dalmak yerine, bu şartlar ve etkenler/faktörler üzerinde durmakta büyük yarar vardır. Başka bir deyişle gerilemenin dinle ilgisinin bulunmadığını belirtir. Gerileme, dinden uzaklaşmakla veya ona sıkı sıkı bağlanmakla değil insanın davranışlarından, çalışıp çalışmamasından kaynaklanmaktadır. Bununla ilgili örnekler de verir. Mesela gerileme döneminde dinden uzaklaşma olmadığının pekâlâ söylenebileceğini, aksine bu dönemlerde dine bağlılığın daha fazla olduğunu ifade eder. Çünkü insanlar kendi başlarına beceremedikleri işlerde dini ararlar, bu yüzden bütün beşerî güçlerini seferber ettikleri halde çözemedikleri bir meseleyle karşılaşınca Allah’ın yardımını -hiç değilse eskisinden daha kuvvetle- istemeleri ihtimali daha yüksektir. İnsanların büyük çöküntü zamanlarında züht ve takva hayatına fazla önem verdiklerini, daha önceki fenalıkların kendi sapıklıklarına karşı bir ilahi ceza mahiyetinde olduğunu düşündüklerini belirtir. Moğol istilasını böyle değerlendirenler olduğunu ifade eden Güngör, İslam dünyasında bu savaştan sonra manevi iklimde huzur bulma (sufizm, sufilik) gayretleri çoğalmıştır diyor. Bu davranışların dini açıdan yanlış tarafının bulunmadığını; Müslümanların yalnız Allah’tan yardım istemeleri, çekemeyecekleri bir yük vermemesi için ona yalvarmalarının dinin bir gereği olduğunu, bunu da en çok zor zamanlarında talep ettiklerini ifade eder. Bu görüşler ışığında İslam dünyasının veya herhangi bir İslam ülkesinin niçin geri kaldığını daha gerçekçi düşüncelerle açıklanabileceğini vurgular (2000: 33).

Güngör (2000: 30), cemiyetin gerileme zamanlarında insanların dinden uzaklaşmalarının şart olmadığını belirtmekle birlikte; cemiyetlerin ilerleme ve gerilemesinde dinin herhangi bir rolünün bulunduğu fikrinin çıkarılmasını da yanlış bulmaktadır.

Medrese-Tekke veya Sünnilik-Sufilik Ayrılığı (Çatışması) Meselesi: Önce iki kurumun başlangıçtaki durumunu ele alır. Medrese-tekke ikilemini olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışır. Selçuklu döneminde kurulan Medresenin orijinal ve akılcı eğitim kurumları olarak varlığını uzun süre devam ettirdiğini, sonradan bozulduğunu vurgular. Sufilik-tekkenin ise Hint-Yunan (Helenizm) geleneğinden etkilenecek geliştiğini, başlangıçta medrese ile çatışmadığını fakat zamanla bozulduğunu, kontrolden çıktığını ve medrese ile ayrıştığını, medreselerin de 16. yüzyıldan itibaren akılcılıktan uzaklaşarak bozulmaya başladığını belirtir.

Güngör uyuma veya yıkılma sebeplerinin üçüncü sırasına bu tür çatışmaları koymuştur. Medrese-tekke veya Avrupalıların deyimiyle Ortodoks (Sünni) Müslümanlık-sufilik (sofilik) anlayışının geçmişte oynadığı role işaret eder. Ona göre “İnkılapçı” çevreler medresenin ve sufi tarikatların memleketi gerileten müesseseler olduğunu belirtirler. İslamcılar arasında da bu iki müessesenin (Sünnilik-sufilik) dinin esası karşısındaki durumuyla ilgili farklı görüşler bulunduğunu ifade eder. Güngör (2000: 34), “diğer İslam ülkelerinde de aydınların İslam reformizmi denince daha çok Sünni İslam akidesini ve tatbikatını düşündükleri, sufiliğin Müslümanlığı özünden uzaklaştırdığı fikrine sahip buldukları görülüyor” diyor. Yani Batı dünyası gibi İslam dünyası da sufizmi, Sünniliğe göre uç bir noktada görmektedir. Güngör’ün de işaret ettiği gibi sufilik İslam inanç ve değerlerini farklı noktalara taşımaya çalışan akım olmuştur. Kaldı ki sufilik günümüzde de farklı şekillerde ortaya çıkmış; tarikat ve cemaatler İslamiyet’i kendi anlayış çerçevelerinde yorumlayarak kendilerine bağlı grupların (müritlerin) yetişmesini ve onların bu geleneği sürdürmesini istemişlerdir. Bu da İslam dünyasında farklılıkların ve çatışmaların, radikalleşmelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. İslam reformcusu diye bilinen kimseler daha çok sufi din anlayışına karşı Peygamber ve Ashab devrinin Sünni akidesini savunmuşlar, o inanca dönülmesini istemişlerdir. Güngör, sufilik ve Sünni Müslümanlığın birbirine zıt anlamlar taşıyan birer ifade olarak ilk defa 8. asırda ortaya çıktığını belirtir. Esas olarak Sünni Müslümanlık Şii Müslümanlığın karşıtı olarak kullanılır. Sufilik başlangıçta bir yaşama tarzı ve günlük manasıyla bir “hayat felsefesi” olarak ortaya çıkmış, sonradan bu hayat görüşüne paralel inançlar da teşekkül etmeye başlayınca Sünni İslam akidesinin dışında veya ona ters bir telakki manası kazanmıştır. Güngör (2000: 34, 40-53, 54-79; 1998: 36, 41 vd.)’e göre, sufilik İslamiyet içerisinde bir cereyan olmakla birlikte, kaynak itibarıyla eski Yunan ve Hind’den çok şey aldığı muhakkaktır diyor.

Güngör (2000: 34), sufilik’in zamanla hayata karşı bireysel bir tavır olmaktan çıkıp teşkilatlı bir yapıya dönüşünce, resmi İslam doktrinine aykırı bulunan başka birçok görüşlerin de oraya sığındığını veya onunla kaynaştığını gördüğünü belirtir. Özellikle Şii ve Bâtını unsurların bu harekete karışması, Abbasiler devrinde büyük bir karışıklığa yol açmıştır. İlk medreselerin kurulmasında bu yabancı akidelere karşı mücadele fikrinin de önemli rol oynadığını açıklar. Medreselerin başlangıcı olan 11. yüzyıl, inanç kargaşalıklarının son haddine vardığı bir dönemdir. Gazali’nin (1058-1111) sapık inançlarla mücadelesi de yine aynı tarihtedir. Ona göre bu kaostan Sünni Müslümanlık medrese ile çıkmış, sufilik de bu kaostan arınarak Sünni Müslümanlığa çok yakın bir karakter kazanmış; tasavvuf hareketi doğmuş, ayrı bir tarikat olarak yerini almıştır. *11. asırdan itibaren İslam coğrafyasında tasavvuf, tarikatlar ve tekkeler olarak sabit kişilik kazanmış, Selçuklu hâkimiyetinden itibaren doktrin bakımından Sünni Müslümanlığa aykırı unsurlardan temizlenmiştir.* Bunun siyasi istikrarla sağlanmış olduğuna işaret eden Güngör (2000: 34)’e göre, sonraları kontrolden çıkarak kontrolsüz şekilde kişisel yoruma her an açık ve müsait olmuşlardır. Böylece “şeyhler” ve “pirler” türemiştir. Şeyhler veya pirlere normal insanların sahip buldukları özellikleri ve bu özellikler sayesinde temasa geçilen duyular dışı bir âleme ait bilgiler ve tasarrufları (rüyalar, uydurma hadisler gibi) yüzünden özel bir otorite kurmuşlardır. İşte akılcılığı esas alan medrese, bu türden otoritelere karşıdır. Şeyhin irrasyonel (akıl dışı) iddialarına karşı medrese rasyonel bir doktrini temsil etmiştir. Özellikle Selçuklu (1037-1299) ve Osmanlı’nın (1299-1920) ilk dönemlerinde medrese akılcılığı esas alır ve demokratik, özgürlükçü karaktere sahip olarak savunduğu görüşler herkese açıktır. *Fakat şeyh seçilmiş bir kitlenin mürşidi olarak irrasyonel iddialarda bulunur.* Ona göre ikisi arasındaki bu fark cehaletin katı inancından değil, tercihindedir. Artık cehalet tercih edilmiştir. Bu tercih medrese ile tekkeyi birbirine yakınlıştırmıştır. Dolayısıyla medrese ile tekke arasında uzun süre bir çeşit uzlaşma meydana gelmiş ve bu iki müessese yan yana, hatta iç içe yaşamıştır (2000: 46).

Sufiliğe karşı olanlar genellikle onun dünyadan kaçışı temsil ettiğini, bu yüzden İslam cemaatinin dikkat ve gayretini dünyadan ziyade dünyanın ötesine çektiğini söylerler. Bu iddianın kuvvetli dayanakları vardır. Sufi doktrinin özü, elle tutup gözle gördüğümüz şu dünyayı aşmaktır. İşte bu yüzden reformcu (müceddit) olarak ortaya atılanlar tarikatların züht (dünyadan elini eteğini çekmek) hayatına karşı çıkmışlar, Peygamber’in

vazettiği ve yaşadığı sade, rasyonel, dünyayı ihmal etmeyen hayatı rehber edinmişlerdir (2000: 36). Sosyal reform yapmak isteyenler objektif esaslara dayanırlar. Tasavvufta böyle şeylerin bulunmayacağını, orada kendi manevi gelecekleri ile uğraşan, bireysel kurtuluşu ön plana alan anlayışların söz konusu olduğunu belirtir. Ona göre hiçbir reformcu “bin kere tövbeni bozmuş olsan da, mecusi veya putperest olsan da gel” demez, çünkü bu sözleri söyleyebilmek için dünya hayatının sosyal sorumluluk bilincinden kurtulmak gerekir (2000: 37). İşte tarih boyunca medrese ile sufiliğin ve dolayısıyla tarikat ve cemaatlerin böyle bir ilişkisi vardı. İlk dönemlerde bu ilişkide derin ayrılıklar ve çatışmalar söz konusu değildi. Fakat medrese ve tarikatlar bu ahengi her zaman koruyamamışlardır. Selçuklu ve Osmanlı imparatorluğu dönemlerinde, özellikle 16. yüzyıla kadar parlak dönemlerini sürdürmüşlerdir. Fakat sonraki yıllarda ikili arasındaki bu ahenk bozulduğu gibi medreseler de bozulmuştur. Tarikat ve cemaatler ise her zaman istismar konusu olmuştur. Güngör (2000: 37-38), “medresenin bozulması bizim ortalama aydının kafasında daima birtakım geri kafalı adamların eseri olarak görüle gelmiştir. Hakikatte medrese İslam medeniyetinin -önemli- bir parçası idi ve o medeniyetin bütünüyle birlikte 16. yüzyıldan itibaren devamlı bir şekilde geriledi” diyor⁶.

Kısacası, İslam’da tasavvuf hareketi Selçuklu hâkimiyetinden itibaren doktrin bakımından Sünni Müslümanlığa aykırı unsurlardan büyük ölçüde temizlenmiş, 14. yüzyıl sonundan itibaren de iki müessese arasında ciddi hiçbir sürtüşme görülmemiştir. Süfilik hareketinin İslam doktrinine ve İslam toplumuna aykırı düşen tarafı onun başka doktrinlerden unsurlar içermesinden ziyade, kontrolsüz bir şahsi yoruma açık ve müsait oluşudur. Süfilik kendinde olağanüstü kuvvet iddia eden veya öyle olduklarına inanılan şahsiyetler etrafında gelişen bir harekettir (2000: 35).

Medreselerin Parlak Dönemi: Güngör, Medreselerin, bazı özellikleriyle bugün dahi en mükemmel eğitim kurumları sayılabileceğini belirtir. Batıdan örneklerle bu düşüncesini kuvvetlendirir. Batıda en kaliteli öğretim kurumlarının, mesela meşhur İngiliz üniversitelerinin eski medreselerin bugüne intikal etmiş örneklerinden ibaret olduğunu; hepsinin de vaktiyle ilahiyat öğrenimine birinci derecede yer veren, din hayatının ve teşkilatının birer parçası olan yüksekokullar olduğunu; ancak Batıda bunların zamanla büyük bir değişime uğradığını fakat İslam dünyasında donup kaldıklarını, üstelik gerilediklerini dile getirir (2000: 38). Güngör parlak dönemin İslam medreselerini anlatırken günümüzün modern eğitim hayatını aşan bir anlayışa, bir yapıya sahip olduğunu anlıyoruz. Medrese, bugünkü gibi, çeşitli ilim alanlarında öğrenci yetiştirecek kadar uzmanlaşmış kimselerin kendilerine talip olan öğrencilere sistemli bilgi vermesi esasına dayanır. Burada eğitim bakımından en önemli özellik, öğretimin belli kalıplar içinde dondurulmamış olmasıdır. Sınıf geçme yerine ders geçme esası olan bu kurumlarda öğrenci istediği hocadan, istediği dersi alabildiği gibi; bütün öğretimini bir tek medresede başlayıp bitirmesi de gerekmiyordu. Herhangi bir ders sahasında başka bir yerde çok meşhur bir hoca varsa, oraya giderek o dersi okuyabildiği için son derece verimli bir akademik rekabet esası içerisindeydi. Medreselerin sınavları ve hocaların tayin ve terfilerine de işaret eder. Sınavların sadece dersin hocası tarafından değil, bir sınav komisyonu tarafından yapıldığını; hocaların tayin, terfi meselelerinin de şimdi kullandığımız İngiliz ve Alman üniversitelerinkine benzediğini; günümüzdeki baskıların da söz konusu olmadığını, Medreselerin asıl probleminin kaliteli eğitimi sağlamak olduğunu belirtir (2000: 38).

Medreselerin Bozulması (Batı ile Mukayeseler): Bu parlak anlayış sürdürülemedi. Güngör (2000: 38), medreselerdeki bozulmanın skolastik anlayışa sapmakla, donup kalmakla olduğuna işaret eder. Şu anda İslam medreseleri denince “skolastik” eğitim akla gelir. Skolastik tabiri bir zamanlar Avrupa medreselerinde bilginin deney ve gözlem ile değil, büyük otorite kabul edilen kimselerin eserlerine müracaat ederek elde edileceği inancının hâkim olmasından ortaya çıkmıştır. Mesela Batıda, orta çağda bir zamanlar Aristo (M.Ö. 384-322) otorite idi. Onun kitaplarında bir konunun cevabı bulunmazsa veya kitaplarında böyle bir anlatım yoksa o mesele veya problem de yok farz ediliyordu.

Oysa orta çağda İslam medreseleri gayet rasyonel bir eğitim yaptırıyordu, bilimde ve eğitimde metotlu çalışıyor; akılcılık, deney ve gözlem hem yeni araştırmalarda hem de eğitim yöntemlerinde kullanılıyordu. Batı ise kalıplaşmış, donmuş zihniyet içerisindeydi. Fakat zamanla oralarda modern ilmin temelleri atılırken, İslam üniversiteleri (medreseleri) skolastisizme düşüp gerilediler (2000: 39). Kısacası İslam dünyasının medreseleriyle Batı medreseleri zihniyet, metot ve anlayış olarak yer değiştirmişlerdir.

Medresenin donması ve çağdışı kalmasının en önemli neticesi, yeni aydın zümrenin onun yerini almasına kadar uzun ve buhranlı bir zamanın geçmiş olmasıdır. Güngör (2000: 41)’e göre aslında bu oluş henüz tamamlanmış değildir. Avrupa’daki büyük zihniyet değişmesi için çeşitli tarihler verilmekle birlikte, bu değişimin 16. yüzyıl başı ile 17. yüzyıl sonu arasında meydana geldiğini söyleyebiliriz. Boronowski’nin bu

⁶ Süfilik konusunda ayrıca bkz. Kafesoğlu (1984: 365-368); Tarikatlar ve Cemaatler konusunda bkz. Güngör (2006:172-181).

devreye ilim inkılabı dönemi adını verdiğini belirtir. Değişmeyi yaratan büyük buluşlar 1500-1770 yılları arasına düşmektedir.

Özetle; İslam (Osmanlı) medreseleri kendi zamanlarında dünyada ne varsa ondan geri kalmış değildir. Fakat 16. yüzyıldan itibaren akli ilimleri hemen tamamen bırakmıştır. Batı dünyası ise bizden üstün modern medeniyetin doğuşuna yol açan büyük buluşlar, eski teorik şemaları yıkan yeni keşiflerle başlamış ve devam etmiştir. Güngör (2000: 40), “medrese bir müessesedir ve her müessese gibi, insanlar vasıtasıyla bir hayat bulur” diyor. Medresedeki değişimi aydın zümresindeki değişime bağlamaktadır; Avrupa Hristiyan medreseleri zamanla kendilerini olumlu yönde değiştirirken İslam dünyasında ve özellikle Osmanlı medreselerindeki değişiklik olumludan olumsuzla doğru gitmiştir.

Eleştirel Düşünce ve Batıdaki Gelişmeler: Batıdaki ilim ve felsefe gelişmelerini ele alan Güngör, eleştirel düşüncenin önemli yer tuttuğunu ifade eder. Eleştirel düşüncenin Batıda ilk defa Kopernik’in (1473-1543), Batlamyus (85-165) sistemiyle birlikte, o sisteme uygun bir şekilde yerleşen Hristiyan kâinat görüşünü yıkmasıyla ortaya çıktığını belirtir. Onun arkasından Kepler (1571-1630) gezegenlerin hareketleri konusunda meşhur kanunları buldu (1609-1619). Aynı çağda Galileo (1564-1642) mutlak zamanın ölçülmesi ve düşme kanunlarını keşfederek mutlak otorite kabul edilen Aristo fiziğini yıktı. Bunlar tesadüfen ortaya çıkmadılar. Geniş bir âlimler (bilginler) ordusunun zirvesindekilerdi. Aynı yıllarda İngiliz İlimler Akademisi (1660) ve Fransız İlimler Akademisinin (1666) kuruluşu da söz konusudur. Robert Boyle (1627-1691), Francis Bacon (1561-1626), Isac Newton (1643-1727), Edmond Halley (1656-1742) gibi ilim adamlarının yanı sıra Rene Descartes (1595-1650), John Locke (1632-1704), Thomas Hobbes (1588-1679) gibi filozoflar da hep o çağlarda yetişmişler ve eleştirel düşünceyi geliştirmişlerdir (2000: 43-44).

Güngör (2000: 43) medrese alimleri yegâne ilim diye bildikleri konuları gerçekten mükemmel biliyorlardı diyor. Mesela biz bugün Batı filolojilerini onların Arapçayı bildikleri kadar bilmiyoruz; hukukçularımız Batı hukukunu onların İslam hukukunu bildikleri kadar bilmiyor; mantık, ilahiyat vs. gibi konularda da aynı şeyleri söyleyebiliriz. Fakat onlar ilmin bunlardan ibaret olduğunu zannediyorlar, üstelik bu bilgileri kimsenin değiştirmeye gücünün yetmeyeceğine inanıyorlardı. Onlar “bilginin ancak daha çok kitap okumakla artacağını veya insanların doğruyu bu kitaplar arasında mantıkî kıyas yaparak (nakilciler) bulabileceklerini düşünüyorlardı”. Güngör’e göre Avrupa’daki büyük zihniyet değişmesi asıl bu noktalarda olmuştur ki, Türkiye aynı değişmeyi henüz tamamlamış sayılmaz (2000:43). Güngör’ün işaret ettiği gibi Türkiye otorite olarak kabul ettiği düşünürlerin eserlerini yorumlayarak nakilcilik anlayışından bütünüyle kurtulmuş değildir.

Yanlı düşüncelere meydan vermemek açısından Avrupa’da “ilim inkılabı”nın olduğu devirde ilim zihniyeti bugünkü manada tam anlamıyla yerleşmiş değildi diyen Güngör, bu düşüncesine örnek teşkil etmesi açısından Kopernik’in astronomi araştırmasında esas itibarıyla dini-estetik bir gaye güttüğünü belirtir. Ona göre Kopernik’in asıl maksadı Tanrının kâinatı nasıl sade -Batlamyus’un anlattığı gibi karmaşık değil- ve güzel bir birlik ve ahenk içinde yarattığını göstermekti. Zamanında mevcut zihniyetin –özellikle kilisenin- bu yeni şema dolayısıyla kendisini ağır bir şekilde suçlayacağını seziyordu, ama buluşların yeni bir dünya yaratmada hareket noktası teşkil edeceğini hiç tahmin etmiyordu. Kelpler ise bir yıldız falcısı (müneccim) idi ve yıldızların hareketi kendisini bu bakımdan çok ilgilendirdiği için doğru bir şekilde tespit etmeye çalışıyordu (2000: 43).

O dönemlerde bir yandan kilisenin baskısı, diğer yandan İncil ve Tevrat’a aykırı gelen anlayışların ortaya çıkması işi zorlaştırıyordu. Ayrıca Avrupa üniversitelerinde ilim adamlarının önemli bir kısmı hurafe ve efsane kabilinden bilgilerle kafalarını doldurmuş bulunuyorlardı. Modern çağı açan ilim ve fikir adamları asıl bu zihniyeti yıkmakla uğraştılar ve bir kısmı ağır bedeller ödemek zorunda kaldılar.

Doğu ve Batıdan Akıl Dışı İki Örnek: Güngör, 16-17. yüzyıllarda Doğu ve Batıdan akıl dışı iki somut örnekle bilimsel düşünceden ne kadar uzaklaşmış olduğunu anlatmaya çalışır. Önce medrese örneğini ele alır. Medresede yetişen aydın zihniyetini ve içine düşülen durumu açıklamak bakımından anlattığı örnek ibret vericidir. “bilimsel düşünceden o kadar uzaklaşmıştır ki, 17. yüzyıldan çok sonraları bile medrese uleması (öğretim üyesi=müderris=profesör) arasında mesela ‘bir ipliği sinek pisliğine batırıp toprağa gömerseniz, nane biter’ gibi hezeyanlar yazanlar çıkmıştır” (2000: 43) diyor.

Batıda da 1600’lü yıllara doğru henüz hurafe kabilinden bilgiler vardı. Onunla ilgili olarak da şunları yazar: Fontenelle’nin naklettiği ve Güngör tarafından Türkçeye çevrilen “Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme” adlı eserinde anlattığı hurafe kabilindeki hikâyenin konusu:

“1593 yılında, dolaşan söylentilere göre Silezya’da yedi yaşında bir çocuğun bütün dişleri düşmüş, fakat azı dişlerinden birinin yerine altın bir diş gelmişti iddiası öne sürülmüştür. 1595 yılında Helmstad Üniversitesi’nde tıp profesörü olan Horstius bu dişle ilgili yazısında ‘onun kısmen tabii, kısmen mucizevi bir şey olduğunu, Tanrının çocuğa bu dişî Türklerden çok eziyet çeken Hristiyanları teselli etmek üzere verdiğini’ anlattı... Tarihçilerden Rullendus bu dişin tarihini yazdı. İki yıl sonra Ingolsteterus bir eser kaleme alarak Rolledus’un fikirlerine itiraz etti, bunun üzerine Rollendus da ona gayet âlimane bir cevap yazdı... Libavius adındaki bir başka alleme dişle ilgili yazılanları toplayarak kendi teorisini ekleyerek yayımladı. Tartışmalar devam ederken eksik olan bir nokta vardı: dişin altın olduğuna dair açık seçik bir bilgi verilmiyordu. Doğru muydu acaba? Çocuğun dişî muayene edilmek üzere kuyumcuya gösterilince anlaşıldı ki, dişin üzerine altın bir varak fevkalade bir maharetle yapıştırılmıştı. Önce kitaplar yazıldı sonra kuyumcuya danışıldı” (2000: 44; bkz. Hazard, 1973).

İslam aydınlarıyla ilgili anlattığı sinek pisliği ve nane hikâyesine rağmen o dönemdeki Türk aydınlarının tümünü bu şekilde düşünmenin yanlış olacağını belirtir. Anlatmak istediği özellik, biyolojik hakikatlere yabancılik bakımından o dönemdeki medrese aydını ile Batı aydınının çok da farklı olmadığıdır. Aslında Kopernik sistemi 18. yüzyıl aydınına tanıtılmıştı; İbrahim Müteferrika’nın (1674-1745) Cihannüma zeylinde (ekinde) Kopernik sistemiyle birlikte Galile’nin Aristo fiziğine yaptığı itirazlar da anlatılıyordu⁷. Güngör (2000: 45)’e göre “bunlar çöldeki feryatlar gibi sönüp gitti ve hiçbir yankı uyandırmadı”.

4.2. İslam Dünyasını Uyandıran Sebepler

Güngör, İslam’ın uyanışını sosyal ve jeopolitik sebepler olarak ikiye ayırır. Sosyal sebep olarak üç yorum etrafında görüşlerini şekillendirirken jeopolitik sebep olarak petrol ve yeraltı zenginlik kaynaklarını göstermiştir. Sosyal sebepleri yorumlarken öncelikle meydana gelen olayları ve bunlar karşısında özellikle Türkiye’deki tepkileri tespit etmiş sonra da görüşlerini üç noktada analiz etmiştir. **Birincisi** İslam’ın son yıllarda kazandığı önem, bazı İslam ülkelerinin petrol zenginliklerine ve dünyanın birbiri ardına düştüğü enerji krizine bağlı olaylarda rol oynaması; **ikincisi** İslam ülkelerinde Batı tesiriyle yerleştirilmeye çalışılan siyasi, iktisadi ve sosyal sistemlerin, yani İslam’a alternatif diye sunulan ideolojilerin iflasla neticelenmesi; **üçüncü** ve en göze çarpıcı özelliği İslam dininin devamlı olmasıdır. İslam dünyasında laik eğilimlerle İslami eğilimler arasında devamlı gidiş-gelişler görünmekle birlikte, İslamcılığın geçen yüzyıldan beri sarsılmadan, zayıflamadan devam edegelmiş olması da İslam ülkelerinin uyanmasına yol açmıştır (2000: 18-19).

İslam ülkelerinin Dünya coğrafyası üzerindeki vaziyetleri, yeraltı zenginlikleri, nüfusları önceleri de bilinmesine rağmen Batılılar için siyasi veya sosyal öneme sahip değildi. “Nüfus, coğrafi durum ve servet potansiyeli ancak bunlara yön verebilecek kudretli (güçlü) bir ideoloji ile yan yana gittiği zaman bir kıymet ifade edebilirdi. Güngör’e göre “işte şimdi olan budur” (2000: 18).

4.2.1. Uyanışın Sosyal Sebepleri

Uyanışın en başında dindarların çocuklarını/n okutması/okuması geldiğini belirtir. Bu durum zincirleme olarak bazı olayların sorgulanmasına yol açmıştır. Bunları peş peşe sıralayarak şu tespitlerde bulunur;

- ✓ Dindarların çocuklarını/n okutması/okuması,
- ✓ Gecekonduarda İslam etrafında bütünleşmenin şekillenmesi,
- ✓ Batılı müdahalelere karşı oluşan sistemli tepki. Müslümanların sürekli Batıyı tenkit etmeleri,
- ✓ İsrail ve Amerika’nın bölgedeki yanlış tutumu/ zaman zaman baskısı,
- ✓ Mevcut hükümetlerin beceriksizliği,
- ✓ Avrupa’da İslami gelişmeler,
- ✓ Batının İslam ülkelerini oyuncak gibi kullanması/refahını engellemeleridir.

Güngör (2000: 18), eserinde günümüzdeki olay ve sonuçları tanımlar gibi “İslam ülkeleri kendi kaderlerini kendi medeniyetlerinin temelleri üzerinde tayin etmeye kararlı görünmektedirler ve bu kararlılık bütün dünya bakımından çok ciddi neticeler doğurabilecek güçtedir” diyor. Bu noktada “uyanışı” tetikleyen önemli etkenleri üç noktada analiz etmiştir. Bunları alt başlıklar halinde tek tek ele almak gerekir.

⁷ <https://evrimagaci.org/photo/tr/galileo-galilei-neden-yargilandi/1.05.2018>. www.nkfu.com/nikolaj-kopernik-ve-sistemi-hakinda-bilgi/e.t: 1.05.2018

İslam Ülkelerinin Kazandığı Önem: Birinci görüşe göre, İslam'ın son yıllarda kazandığı önem bazı İslam ülkelerinin petrol zenginliklerine ve dünyanın birbiri ardına düştüğü enerji krizine bağlı bir hadise olduğudur. Müslüman ülkeler Batı'nın ilerlemesi ve nüfuzunun gitgide artması neticesinde büyük bir ümitsizlik ve maneviyat bozukluğuna uğramışlardır. Orta çağdaki üstünlüklerini Tanrı'nın lütfu ile izah ediyorlardı, çünkü kendileri Tanrı'nın dinindendi. Sonraki mezelletleri (bayağılaşma, alçalma) üzerine Tanrı'nın kendilerinden yüz çevirdiğini söyleyemediler, ama artık yavaş yavaş İslam'ı ağızlarına almamaya, daha doğrusu, onu dünya işlerine karıştırmamaya başladılar (2000: 18). Ona göre Müslümanların nüfus, ülke ve servet dağılımı hesaba katılırsa, İslami hareket o günkü dünyada doksan ülkenin (kitabın yazıldığı tarihte doksan ülke vardı, şu anda sayı iki yüze yakındır) hayatına tesir edebilir ki, bunlar da dünya nüfusunun dörtte üçünü teşkil etmektedir. Bir yandan giderek bilim ve teknolojiadaki gelişmelere ortak olmaya başlamış, öte yandan petrol sayesinde medeni dünyayı adeta dize getirince bu üstünlüğü de orta çağda olduğu gibi yine Allah'ın lütfu olarak açıklamaya başlamışlardır. Bu yüzden her tarafta İslami uyanış hareketleri görülüyor. Birinci yorumdaki bu uyanışın dayanağını başlıca dört maddede toplamıştır (2000: 18):

- ✓ OPEC'e üye olan on üç ülkeden Venezüella ve Ekvator hariç hepsi Müslümandır.
- ✓ Pek çoğu Arapça konuşan ülkelerdir.
- ✓ Suudi Arabistan en zengin petrol yataklarına sahip ve İslam'a en yakın görünen ülke olarak diğer bazı İslam ülkelerine -Ürdün, Kuzey Yemen, Pakistan, Bangladeş- İslamcı bir politika gütmeleri için yardımlarda bulunmaktadır.
- ✓ Aynı şekilde İslamcı bir politika için yardımlar yapan petrol zengini bir ülke de Libya'dır.

İslam Ülkelerinde Batı Tesiriyle Yerleştirilen İdeolojilerin İflası: İkinci görüş de İslam uyanışını İslam ülkelerinde Batı tesiriyle yerleştirilmeye çalışılan siyasi, iktisadi ve sosyal sistemlerin, yani İslam'a alternatif diye gösterilen ideolojilerin iflasla neticelenmesidir. Bunun anlaşılması için önce günümüzdeki İslam hareketinin belli başlı özelliklerinin tespit edilmesi gerektiğine işaret eder. Ona göre İslam'ın temellerine dönme hareketi milli sınırları aşan bir hadisedir; şu veya bu İslam memleketine özgü değildir. Sadece Arap memleketlerinde değil, Pakistan, Endonezya, Türkiye gibi Arap olmayan Müslümanlarda da yeni bir İslami kimlik arama gayretlerinin çoğaldığı görülmektedir. Mısır, Türkiye, Tunus gibi nispeten kalkınmış İslam ülkelerinde İslam'a uygun bir hayat tarzı orta ve üst-orta sınıflar arasında yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla görüldüğü gibi bu hareket çok merkezlidir ve devamlılığa sahiptir. Çok merkezli derken kast edilen şey, Hristiyanlık gibi Papa merkezli bir otoritenin olmayışıdır. Geçen yüzyılda Cemalettin Efgani (1838-1897)'nin de gayretleriyle Pan-İslamizm hareketine yol açan bir II. Abdülhamit (1842-1918) de yoktur. Müslüman ülkelerin hepsinin birden tanıdığı (bağlandığı, otorite kabul ettiği) bir otorite merkezi de mevcut değildir. Ayetullah Humeyni (1902-1989)'nin liderlik potansiyeli bile İran sahasını kaplayan İna Aşeriye mezhebi ile sınırlı bulunmaktadır (2000: 19).

İslam'ın Devamlılığı: İslam uyanışının üçüncü ve en göze çarpıcı özelliği onun devamlılığıdır. İslami uyanışı 20. yüzyılın son çeyreğinde canlandıran nokta onun devamlılığıdır. Güngör bu durumu çok önemsemiştir. Çünkü devamlılık uyanmanın en önemli unsurudur. İslami uyanışın 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmasının sebebi nedir sorusuna, şu cevaplar verilerek hipotezler sunulabilir (2000: 20) diyor:

- ✓ Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde bulunan ülkelerde, imparatorluğun yıkılmasından sonra iktidara gelen elitler, kendi iktidarlarına bir meşruiyet kazandıramamışlardır.
- ✓ Batı tarzı nasyonalizmin/ırkçılığın körü körüne taklit edilerek yapılan ötekileştirme, rejime olan güveni sarsmıştır.
- ✓ Böylece ayrımcı grupların çoğalmasına ve karşı hareketin güçlenmesine yol açılmıştır.
- ✓ Alman idealizmine bağlı otoriter düşüncenin, son yıllarda ise Marksizm'in ve diğer ideoloji çeşitlerinin benimsenmesi hiçbir ömürlü ideolojik senteze yol açmamıştır.

Dolayısıyla İslam ülkesinde vaat edilen iktisadi kalkınma ve sosyal adalet gerçekleştirilmiş değildir. İdareci elitlerin kabiliyetsizliği ve kokuşmuşluğu, enflasyon, hızlı nüfus artışı, iktisadi planlama ve kitleyi harekete geçirmeye yarayacak kalkınma ideolojilerinden mahrumiyet bu buhranın sebepleri arasındadır. Petrolcü Arap devletlerine ve İran'a akan paralar; siyasi çevrelerin ve yakınlarının tekelinde kalmış, halk bölüşüm gerçekleştirilmemiş/gerçekleştirilememiştir. Bu durum hem siyasi istikrarı bozmuş hem de halk arasında refah uçurumları yaratmıştır. İşte bu buhranlar/sıkıntılar karşısında İslam uyanışının taraftarları İslam'ın Batılı

eklektik sistemlere üstünlüğüne işaret etmişlerdir. İslam'ın sosyal adaletçi politikası, bugünkü idareci elitlerin yarattığı manzarayı çekilmez bir hale getirmiştir (2000: 20-21).

İlave bir yorum da, İslam dünyasındaki uyanışın aslında hiç de şaşırtıcı olmadığı, sırf Batıların ve Ortadoğu'daki laik çevrelerin yanlış teşhisleri yüzünden bunun yepyeni bir hadise gibi görüldüğü şeklindedir. Güngör (2000: 21)'e göre, Batıllara özgü bir peşin hüküm gereğince İslam dünyası gitgide geleneğin bağlarından ayrılarak "modernleşme" yoluna giriyordu. Modernleşme ise Batılı laik eğitim sistemlerinin ve Batılı hayat tarzının benimsenmesi, dini liderlerin rol ve nüfuzlarının gitgide azalmasıydı. Bu basmakalıp düşünceye göre, dinin hâkim olduğu muhafazakâr bir toplumdaki ilerici-laik toplum tipine doğru gidişten kaçınılamazdı.

Bu anlayışın doğru olmadığına işaret eden Güngör (2000: 21), "hakikatte İslam dünyası hiçbir zaman gelenekçi İslamcılarla modernist Batıcılar halinde ikiye ayrılmamıştır" diyor. Dini liderlerin rolü azalmış değildir, İslam geleneği bir durgunluk içine girmiş de değildir. Batılı eğitim sisteminin yaygınlaşması İslamcı görüşlerin ve çevrelerin zayıflamasına yol açmamıştır; İslam ülkelerinde eğitimin yaygınlaşması ve gelenekçi din anlayışında değişiklikler meydana getirmiş olması doğrudur, ama bu değişim, Batılı-laik basmakalıp inancın beklediği yönde olmamıştır. Aksine, modernleşmenin başlangıcında fazla eğitilmiş olmayan ve dolayısıyla zayıf bulunan "eski esnaf, zanaatkâr, fakir köylü" zümreleri eğitimin yaygınlaşmasıyla çocuklarını okutma fırsatı bulunca seslerini daha iyi çıkarabilir hale gelmişlerdir.

Ona göre yeni nesiller bir İslam kültürü ortamında yetişmediği için İslam'ı ancak bir tarihi vak'a olarak gençlik çağlarında keşfetmişlerdir. Kendilerini İslam kültürüyle özdeş görüyorlar, onun tabiriyle yeni Türkiye'nin kültürel kimlik ve şahsiyet kazanmasında İslam'ı başlıca kaynaklardan biri olarak kullanmak istiyorlardı ama bu kadar istedikleri şeyi kendi benliklerine tam olarak sindirmiş değillerdi.

4.2.2. İslam Uyanışının Jeopolitik sebepleri

Jeopolitik sebep olarak başta petrol olmak üzere yer altı ve yer üstü zenginlik kaynaklarını sayar. İlave olarak sosyal konuları burada da tekrarlar. Herhalde bundan dolayı Ortadoğu ülkelerinde sürekli gerginlik, çatışma, işgal ve Batılı ülkeler tarafından nüfuz kazanma hareketleri devam etmektedir. Güngör jeopolitik sebep olarak şunları dikkate almıştır.

- ✓ Petrolün bulunması,
- ✓ İdeolojinin iflasi,
- ✓ İslam'ın sürekliliği,
- ✓ İslam ülkelerinin rejimlerinin benimsenmesi,
- ✓ Ekonomik İstikrarsızlık/Sürekli buhranlar,
- ✓ Ekonomik Refahın Sağlanamaması/Sosyal uçurumlar,
- ✓ Batının sürekli olarak etnik ve dini-mezhebi fitneciliği/ayrıcılıkları kaşınması/teşvik etmesidir.

5. SONUÇ ve YORUM

Son dönemler hariç İslam dünyası uzun yıllar dünya arenasında sosyal, siyasi ve bilimsel alanda etkili bir varlık gösterememiştir. Bunun tarihi ve sosyal sebepleri vardır. Güngör bu sebepleri iç ve dış olmak üzere ikiye ayırır. Dış sebep olarak Haçlı Seferleri ve Moğol İstilasası gibi iki tarihi olayı belirtirken iç sebep olarak; dinden uzaklaşma, gereksiz-sübjektif tartışmalar ve medrese-tekke çatışmasını görür. Ayrıca, başta yöneticiler olmak üzere insanların dinin temel prensiplerinden uzaklaşıp siyasi olarak hırs ve şöhret peşinden koşması; dünyevi işlere dalması; zevk, saltanat, mal, mülk, iktidar, gayriahlaki davranışlar içinde bulunmasını da değerlendirir. Medresenin bozulmasının toplumun bozulmasıyla at başı olduğunu; 16. yüzyıldan itibaren müspet ilimlere sırt çevrildiğini belirtir. Eğitim bozulur, hocalar akıldışı gelişmelerin iddiasında bulunurlar. Rasathane yıkılıp, yerine muvakkithaneler açılır. İlimde deney, gözlem ve akılcılık son bulur. Fakat bu arada Batıda önemli gelişmeler söz konusudur ve İslam dünyası bazen bunlardan habersiz, bazen de duyarsız (mesela matbaanın yüz yıl geç alınması gibi) varlığını sürdürür.

Başlangıçta çok önemli eğitim kurumları olan medreseler, 16. yüzyıldan itibaren kendini yenileyemeyerek bozulmuş, 20. yüzyılın başında bütünüyle ortan kaldırılmıştır. Örnek olarak başlatılan bu İslami eğitim geleneği, 16. yüzyıldan itibaren skolastisizme kayarak baştaki özelliğinden uzaklaşmış ve fonksiyonunu yitirmiştir. Süfîlik ise Çin-Hint-Helenistik düşüncesinden etkilenecek şekilde şekillenmiş ve her an kontrolden çıkabilecek irrasyonel hareket olarak varlığını sürdürmüştür. 16. yüzyıla kadar medrese ile çatışmadan

varlığını sürdürürken sonradan şeyh ve pirlar vasıtasıyla irrasyonel olarak etrafına topladığı taraftarlarıyla kontrol dışı kalmaya müsait olmuştur.

Bütün bu olaylarla İslam dünyası, dünya genelinde varlık göstermeden Batılı ülkelerin etkisinde, günümüzde de devam ettiği şekliyle bazen onların yönlendirmeleriyle gerilimler, çatışmalar, mezhep ve etnik tartışmaların içerisine çekilmiştir. Bu durum İslam ülkelerinin uyanmasına ve kendi aralarında ulusal ve uluslararası teşkilatlanmalarına yol açmıştır. Mesela İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Türk Keneşi veya Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDİK) bunlardan bazılarıdır. Batılı devletler ırkçı politikalar güderek sürekli İslam ülkelerini dışlamışlar ve onları ötekileştirmişlerdir. Bu devletlerin emperyalist baskılarının iyice şiddetlendiği bir zamanda hem onların sayesinde hem de onlardan bağımsız olarak uyanma hareketleri şiddetlenmiştir. İslam dünyası giderek kendi köklerine, muhteşem medeniyet yıllarına dönme hevesinde görünmektedir. Üstelik İslam ülkeleri incelendiğinde İslami uyanış ile milliyetçilik hareketlerinin aynı zamana rastladığı dikkat çekmektedir. Bu durum 19. yüzyılın son yarısı ve 20. yüzyılın başlarında dünyanın ve özellikle İslam âleminin siyasi durumu gözden geçirilince anlaşılacaktır.

İslam uyanışı İslam ülkelerinde Batı tesiriyle yerleştirilmeye çalışılan siyasi, iktisadi ve sosyal sistemlerin, yani İslam'a alternatif diye gösterilen ideolojilerin iflasla neticelenmesine de bağlanabilir. Günümüzde İslam'ın temellerine dönme hareketi milli sınırları aşmıştır. Bu hareket çok merkezlidir ve giderek etkilidir. İslami hayat tarzıyla birlikte; adalet, doğruluk, dürüstlük, hak ve hukuka saygı, çalışkanlık, ilim ve düşünceye önem verme ön plana çıkmıştır. İslam ülkeleri her alanda; bilimde, felsefede, teknolojik gelişmede üstünlük çabası içerisindedir ve bu yeni bir heyecan dalgası yaratmaktadır.

Öyle anlaşılıyor ki Batının sürekli hatalı tutumları, İslam dünyasını; yer altı ve yer üstü zenginliğine rağmen durmadan sömürmeleri ve onları refaktan mahrum bırakacak ideolojik ve etnik-mezhep çatışmaların içerisine sürüklemeleri uyanış hareketinin önemli öncülü olmuştur. İslam dünyası geçmiş yıllarda sosyalist-komünist bloğa engel olarak kullanıldığını, şimdi de eski geleneğine uyararak terörist muamelesiyle özdeşleştirildiğini, mezhep ve etnik gerilimlerin içerisine sürüklendirildiğini, terör grupları oluşturarak bölgede vekâlet savaşlarını sürdürdüğünü ve üstelik bunları İslam'la özdeşleştirmeye çalıştıklarını sorgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Gazzali, Tehafüt el Felasife (terc. Bekir Karlığa, 1981), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Güngör, Erol (1998), İslam Tasavvufunun Meseleleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Güngör, Erol. (2000), İslamın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Güngör, Erol (2006), Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Güngör, Şeyma. (1996), "Güngör Erol", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV), C.14, ss:305-307, İstanbul.
- Hazard, Paul. (1973), Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme, (Terc. Erol Güngör), Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayını, Ankara.
- Kafesoğlu, İbrahim (1984), Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Keklik, Nihat. (1978), Felsefe- Mukayeseli Temel Bilgiler ve Kaynaklar, Çağrı Yayını, İstanbul.
- Rose, Eric. <https://evrimagaci.org/photo/tr/galileo-galilei-neden-yargilandi/1.05.2018>.
- Yıldırım, Kazım (2011), Felsefe: Kavramlar-Tarihçe-Alanlar-Problemler, Yurt Renkleri Yayını, Ankara.
- www.nkfu.com/nikolaj-kopernik-ve-sistemi-hakkinda-bilgi/e.t: 1.05.2018